

FTAMP 06.51.01
ӘОЖ 339.9 (574)
JEL classification: F51, F53

<https://doi.org/10.46914/1562-2959-2025-1-2-103-116>

КУРМАШ А.Ш.,¹

Э.Ф.М., докторант.

e-mail: kurmash.askar@mail.ru

ORCID ID: 0009-0006-1271-706X

БЕКЕТОВА К.Н.,^{*1}

Э.Ф.К, қауымдастырылған профессор.

*e-mail: kamar82@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-5094-9140

ФИЛИМОНОВ В.,²

профессор.

e-mail: y.filimonau@surrey.ac.uk

ORCID ID: 0000-0001- 7353-5696

МЕРГАЛИЕВА Л.И.,³

Э.Ф.Д, профессор.

e-mail: merlil@ya.ru

ORCID ID: 0000-0001-6753-1533

¹Қорқыт Ата атындағы

Қызылорда университеті,

Қызылорда қ., Қазақстан

²Surrey университеті,

Суррей қ., Ұлыбритания

³М. Өтемісов атындағы

Батыс Қазақстан университеті,

Орал қ., Қазақстан

ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚ ЕЛДЕРІНДЕ ЕНГІЗІЛГЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ САНКЦИЯЛАРДЫҢ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУІНЕ ТИГІЗЕТІН ӘСЕРІ

Андатпа

Халықаралық санкцияларды қолдану қазіргі халықаралық қатынастардың ең күрделі және маңызды мәселелеріне жатады. Қауіпсіздік кеңесі енгізетін халықаралық санкцияларды жоспарлауды, қолдануды және жүзеге асыруды жетілдіру қажет екендігі кеңінен мойындалуда. Бұл санкциялық режимдерді жүзеге асыру процесінде туындайтын бірқатар күрделі мәселелерге байланысты, олардың болуы олардың тиімділігіне қатысты сындардың негізгі себебі болып табылады. Ең маңыздыларының қатарында санкциялардың ресми жарияланған объектісі болып табылмайтын («гуманитарлық аспект») елдің бейбіт тұрғындарына ілеспе зиян келтіру және санкция бағытталған мемлекетпен экономикалық байланыстардың үзілуі нәтижесінде үшінші мемлекеттерге санкциялық режим келтіретін материалдық залал бар. Ұл проблемалардың маңыздылығы олардың Біріккен Ұлттар Ұйымының Мыңжылдық декларациясында «Біріккен Ұлттар Ұйымы енгізген санкциялардың жазықсыз топтарға жағымсыз салдарын барынша азайтуға, мұндай санкциялардың режимдерін үнемі қайта қарауды қамтамасыз етуге және үшінші елдер үшін қолайсыз салдарларды болдырмауға» ниет білдіргенінен көрінеді. Зерттеудің өзектілігі сонымен қатар, соңғы онжылдықта жекелеген мемлекеттер мен халықаралық ұйымдардың санкциялар қолдану себептерінің тізбесін үнемі кеңейту тенденциясының сақталуымен анықталады. Батыс пен Ресей Федерациясы арасындағы одан әрі санкциялық қарама-қайшылықтың ықтималдығы сақталады. Сонымен қатар, бірде-бір мемлекет өзін осы процестің әсерінен қорғалған деп санай алмайды. Ресей Федерациясымен тығыз саяси, сауда, экономикалық байланысы бар Қазақстан Республикасы бір жағынан Еуропалық Одақ пен Америка Құрама Штаттарының, екінші жағынан Ресей Федерациясының санкциялық қарсыласуының әсерін қатты сезінді. Біздің ойымызша, санкциялардың Ресей Федерациясымен дәстүрлі түрде тығыз байланысы бар елдердің экономикасына әсер ету мәселелері маңызды мәселе болып табылады. Сыртқы саясат саласындағы сарапшылардың көпшілігінің пікірінше, Ресейге қарсы санкциялар Қазақстан Республикасын қоса алғанда, Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығының барлық елдерінің экономикасына теріс әсер етеді.

Тірек сөздер: халықаралық санкциялар, өнімдерді импорттау, экономикалық шығындар, мемлекеттер, әлеуметтік-экономикалық динамика, мемлекеттік реттеу, экономика.

Кіріспе

Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО) елдеріне енгізілген халықаралық санкциялар олардың экономикалық даму траекториясына айтарлықтай ықпал етуде. Әсіресе, Қазақстан үшін бұл жағдай мемлекет тарапынан экономиканы реттеу саясатының тиімділігін қайта қарастыру қажеттілігін туындатады. Санкциялар сыртқы сауда, инвестициялар ағыны, қаржы нарықтарының тұрақтылығы және өндірістік секторға әсер ететін маңызды факторлардың бірі болып табылады. Осы мақалада Қазақстан экономикасына халықаралық санкциялардың тигізетін ықпалы және оны мемлекеттік реттеу құралдары арқылы жұмсарту мәселелері қарастырылады. Зерттеудің негізгі мақсаты – халықаралық санкциялардың Қазақстан экономикасына әсер ету тетіктерін талдау және мемлекеттік реттеу саясатының тиімділігін бағалау.

Аймақтық интеграция процестерінің белсенді дамуы мемлекеттер арасындағы экономикалық өзара байланыстардың жаһандық құрылымына тікелей ықпал етеді. Әлемдік экономика – әртүрлі ұлттық шаруашылық жүйелерінің жиынтығы ретінде аймақтық бірлестіктердің кешені болып табылады, алайда олардың көпшілігі өз алдына қойған экономикалық интеграция мақсаттарына толық жете алмай отыр. Қазіргі халықаралық экономикалық және саяси тұрақсыздық жағдайында Қазақстан мен оның серіктестері үшін Еуразиялық экономикалық одақтың (ЕАЭО) тиімді жұмыс істеуі аса өзекті болып отыр.

ЕАЭО шеңберінде толыққанды интеграциялық үдерістер басталғаннан кейін өзара сауда көлемі, өнеркәсіп өндірісі, жүк және жолаушылар тасымалы, сондай-ақ әртүрлі ынтымақтастық түрлері арта түсті. Алайда, бұл жетістіктерге қарамастан, одаққа мүше елдер бірқатар экономикалық және саяси қиындықтарға тап болуда. Олардың қатарында – экономикалық даму деңгейінің біркелкі еместігі, өндірістік кооперацияның әлсіздігі, логистикалық инфрақұрылымның жеткіліксіздігі, цифрлық трансформация қарқынының әркелкілігі, сыртқы саяси бағыттардың тұрақсыздығы және ішкі құрылымдық мәселелер бар.

Аталған кедергілер ЕАЭО шеңберіндегі ортақ нарықтың ауқымын шектеуде және мүше елдердің үшінші тараптармен экономикалық байланыстарын кеңейту қажеттігін көрсетіп отыр. Сонымен қатар, Ресейге қарсы енгізілген халықаралық санкциялар да ЕАЭО елдерінің, соның ішінде Қазақстанның, экономикалық дамуына жанама түрде әсер етуде.

Қазақстан экономикалық жағынан Ресеймен тығыз байланысты. Тиісінше, Ресей экономикасындағы барлық ішкі және сыртқы күйзелістер, соның ішінде халықаралық санкциялар Қазақстанға тікелей әсер етеді. Алайда, Солтүстік көршіні санкциялық оқшаулау тәуекелдер мен қауіптерді тудырып қана қоймай, сонымен қатар отандық экономиканың өсуіне бірқатар кедергілер мен артықшылықтар береді.

Ресей Федерациясына салынған санкциялық шектеулер тек осы елге ғана емес, сонымен бірге әлемдік экономиканың барлық қатысушыларына, әсіресе онымен саудада тығыз интеграцияланған елдерге де әсер етеді [1].

Ресей Федерациясының жаһандық ЖІӨ-дегі үлесі 2,0%-дан (немесе 1,5 трлн \$) аспайтынына қарамастан, мысалы, Техас (1,8 трлн \$) немесе Нью-Йорк (1,7 трлн \$) штаттарының экономикасынан аз болса да, ол негізгі өндірістік процестерде жетекші орын алады, маңызды көлік-логистикалық дәліздердің жұмыс істеуін қамтамасыз етеді, шикізат нарықтарында жетекші рөл атқарады.

Сонымен, егер біз тек табиғи ресурстарды қарастыратын болсақ, онда Ресей Федерациясы мұнай, газ, палладий, никель, алюминий, титан, мыс, алтын және болаттың әлемдік өндірушілерінің бестігіне кіреді.

Сондай-ақ, ең сирек кездесетін металдардың көп мөлшерін экспорттайды, онсыз жоғары технологиялық жабдықтар мен жартылай өткізгіштердің әлемдік өндірісі қиынға соғады. Табиғи ресурстардан басқа, Ресей тыңайтқыштардың, бидайдың, күнбағыс майының және басқа да негізгі азық-түлік тауарларының ең ірі жеткізушісі болып табылады.

Ресей Федерациясына қарсы санкциялар Қазақстанның ұзақ уақыт бойы ремиссияда болған созылмалы ауырсыну нүктелерін ашты [2].

Материалдар мен әдістер

Мақалада келтірілген талдау әр түрлі курстар мен аналитикалық БАҚ шолуларының соңғы ақпаратына негізделген. Біз SWOT талдауын қолдандық және белгілі саясаткерлер мен экономистердің сұхбаттары мен есептеріне сәйкес алынған деректерді қолдандық. Деректер KazDATA және [9] дереккөз негізінде талданды. Инфляция, пайыздық мөлшерлемелер туралы мәліметтер Ұлттық банктің есебінен де алынды.

Нәтижелер мен талқылау

Соңғы кезеңде Қазақстан экономикасы тұрақты өсім үрдісін көрсетіп отыр, бұл үрдіс негізгі секторлардың жүйелі дамуымен және заманауи технологиялардың кеңінен енгізілуімен қамтамасыз етілуде. 2024 ж. республика жаһандық нарықтағы белгісіздікке, соның ішінде шикізат бағаларындағы құбылмалық пен халықаралық экономикалық тәуекелдерге бейімделу жолдарын жалғастырып табуда. Зерттеу барысында келесі негізгі нәтижелер анықталды:

1. Санкциялардың Қазақстан экономикасына ықпалы: Қазақстан экономикасына тікелей және жанама әсер ететін факторлар анықталды. Тікелей әсерлерге экспорттық-импорттық шектеулер, қаржы операцияларына қойылған шектеулер жатады. Жанама әсерлерге санкцияланған елдермен экономикалық байланыстардың әлсіреуі, логистикалық және көлік дәліздеріндегі өзгерістер кіреді.

2. Мемлекеттік реттеу шаралары: Қазақстан Үкіметі санкциялардың салдарын жұмсарту мақсатында бірқатар шараларды қабылдады. Олардың ішінде салықтық ынталандырулар, отандық өндірісті дамыту стратегиялары, санкцияланған елдермен сауда айналымының жаңа тетіктерін құру және логистикалық маршруттарды әртараптандыру бар.

3. Қазақстан мен ЕАЭО елдері арасындағы экономикалық интеграция: Санкциялар Қазақстан мен басқа ЕАЭО елдері арасындағы экономикалық қатынастарды қайта қарастыруға себеп болды. Санкцияланған елдермен Қазақстанның сауда және инвестициялық байланыстарының қайта қалыптасу үрдістері байқалады.

4. Альтернативті нарықтарға шығу: Қазақстан санкцияланған нарықтардан тәуелділікті азайту үшін Орталық Азия, Қытай, Түркия және Парсы шығанағы елдерімен сауда-экономикалық байланыстарды нығайтуда. Бұл жаңа инвестициялық жобалардың пайда болуына және логистикалық маршруттардың кеңеюіне ықпал етуде.

Санкциялардың Қазақстан экономикасына әсері

1. Сауда ағындары және логистика

Ресей мен Беларуське қарсы енгізілген санкциялар Қазақстанның логистикалық бағыттары мен сауда ағындарының өзгеруіне әкелді. Батыс елдерінен бірқатар тауарларды жеткізуге тыйым салу Қазақстанды Қытай, Түркия және Орталық Азия елдерімен ынтымақтастықты қоса алғанда, импорт пен экспорттың жаңа көздерін іздеуге мәжбүр етті.

2. Қаржы секторы

Ресей банктеріне қарсы халықаралық төлемдер мен санкцияларға шектеулер Қазақстанның қаржылық тұрақтылығына қауіп төндірді. Нәтижесінде ел экономиканы долларсыздандыру саясатын күшейтті, есептеулерде ұлттық валютаны пайдалануды кеңейтті және Азия инфрақұрылымдық инвестициялар банкі (АІВ) сияқты баламалы қаржы институттарымен ынтымақтастықты жандандырды.

3. Инвестициялық орта

Белгісіздік пен санкциялық тәуекелдердің артуы Қазақстанға тікелей шетелдік инвестициялар (ТШИ) ағынының төмендеуіне әкелді. Инвестициялық тартымдылықты сақтау үшін мемлекет шетелдік инвесторлар үшін қосымша кепілдіктер мен ынталандырулар енгізуге мәжбүр.

Санкциялық қысым жағдайында мемлекеттік реттеу

1. Импортты алмастыру саясаты

Қазақстан ұлттық өндірісті дамыту және импортқа тәуелділікті төмендету жөніндегі шараларды жандандырды. Кәсіпорындарды субсидиялар, салықтық жеңілдіктер және жеңілдетілген несиелеу бағдарламалары түрінде мемлекеттік қолдау жергілікті өндірістерді ынталандыруға мүмкіндік берді.

2. Сыртқы экономикалық байланыстарды әртараптандыру

Санкциялармен байланысты тәуекелдерді азайту үшін Қазақстан сыртқы экономикалық байланыстарды әртараптандыру саясатын жүргізеді. Қытаймен, Түркиямен, Таяу Шығыс және Оңтүстік-Шығыс Азия елдерімен байланыстар нығайып келеді.

3. Қаржылық реттеуді күшейту

Қайталама санкциялардың алдын алу үшін Қазақстан транзакциялар мен капитал қозғалысына бақылауды күшейтеді. Қазақстан Ұлттық Банкі мен Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі банк жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету жөнінде қадамдар қабылдауда.

4. Перспективалар мен қиындықтар

Қиындықтарға қарамастан, санкциялық қысым Қазақстан үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Атап айтқанда, елдің Еуропа мен Азия арасындағы логистикалық және транзиттік хаб ретіндегі рөлі күшейе түсуде. Сонымен қатар, сыртқы экономикалық қызмет саласында Мұқият саясатты қажет ететін қайталама санкциялар қаупі бар.

Халықаралық қаржы институттары мен талдау орталықтарының соңғы болжамдарына сәйкес, Қазақстан экономикасы 2024 ж. ЖІӨ-нің қалыпты өсуін күтуде, бұл жаһандық экономикалық сілкіністер кезеңінен кейін жалғасып жатқан тұрақтануды айғақтайды. Бұл көрсеткіштерге қол жеткізуде көмірсутектер экспортына тәуелділікті төмендетуге және ішкі тұтыну нарығын, инфрақұрылым мен инновацияларға инвестицияларды дамытуға бағытталған экономиканы әртараптандыру маңызды рөл атқарады.

Еліміз әлемдік рейтингтегі орнын едәуір жақсартты. Инвестициялық тартымдылық бойынша 10 елдің қатарына қосылды.

2023 ж. еліміз 602 млрд теңгеге 59 инвестициялық жобаға қол қойған. Экономистер елдегі мұндай дүмпуге Ресейдегі соғыс пен Беларуське салынған санкциялар жол ашты деп отыр.

Былтыр инвестициялардың дені Нидерландыдан келген. Олар Қазақстанға 3 млрд доллар қаражат салды. Екінші орын АҚШ-та. Америкалық бизнесмендердің бізге әкелген ақшасы 1,9 млрд Үздік үштікті Швейцария 1,77 млрд қаржымен түйіндеп тұр.

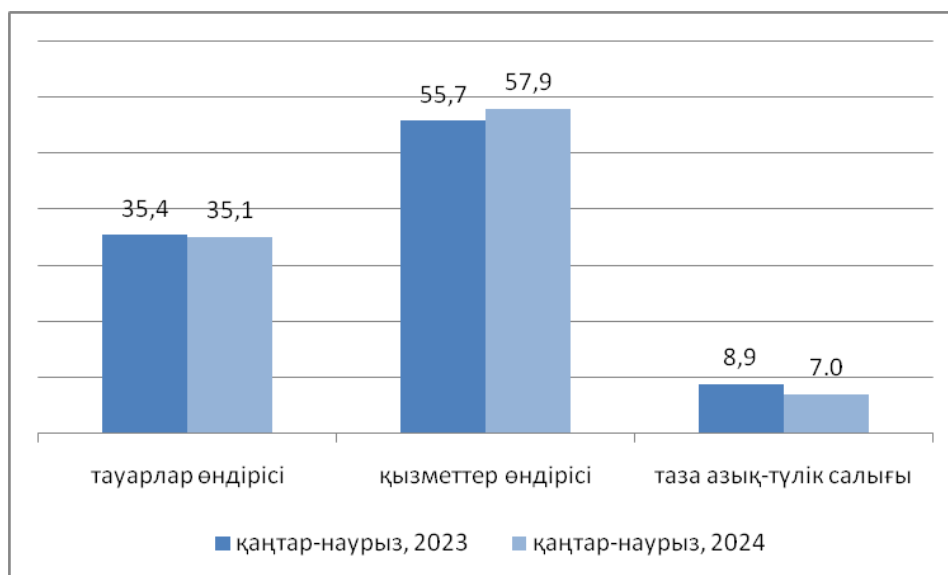
Яғни, Қазақстанда инвестиция тарту үшін біраз жеңілдіктер жасалған. Ірі инвесторларды да қызықтыратын осы екені жасырын емес.

Экономистер инвестицияны шикізатқа ғана емес, өндіріске де салу керек дейді. Өйткені тәуелсіздік алған жылдардан бері тартылған 380 млрд долларға жуық шетелдік қаржының 90 пайызы мұнай-газ, тау-кен саласына жіберілген. Алайда, тенденция өзге бағытқа бет бұра бастаған сияқты. Сыртқы істер министрлігіне қарасты Инвестиция бойынша комитеттің мәліметіне көз жүгіртсек, былтыр жасалған келісімшарттардың дені білім мен электр қуатын дамытуға, сондай-ақ қойма шаруашылығы мен көлік саласына қатысты болған [3].

2024 жылғы қаңтар-наурызда өндірілген ЖІӨ көлемі 26,02 трлн теңгені құрады, бұл өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 3,8%-ға артық. Бұл өсім қызмет көрсету саласындағы өсімге (3%), тауар өндірісінің ұлғаюына (5.1%) және өнеркәсіптің дамуының ұлғаюына (3,9%) байланысты. Осы кезеңде қызмет көрсету саласы ЖІӨ өндірісіне негізгі үлес қосады және 57,9% құрайды.

Қазақстанның 2024 жылғы сыртқы сауда айналымы елдің экономикалық дамуының маңызды факторы болып қала береді. Шикізаттың әлемдік бағасы 2024 жылдың бірінші жартыжылдығында айтарлықтай құбылмалылық пен белгісіздік көрсетті. Мұның себебі жалпы геосаяси шиеленіс, Украинадағы соғыс және жаһандық экономикалық тенденциялар болды. Сонымен, көптеген металдардың, атап айтқанда алюминий, никель, мыс және болаттың бағасы өсті. Уран бағасының өсу тенденциясы байқалады, бұл Ресейден жеткізілімдердің қысқаруымен және энергетикалық компаниялардың сұранысының өсуімен байланысты. Бірінші жартыжылдықта табиғи газ бен мұнайдың бағасы айтарлықтай өзгерді. Бұл экспорттан түсетін табысты сақтау және ұлғайту және Қазақстанның жаһандық экономикаға табысты кірігуі үшін қолайлы алғышарттар жасады [9].

2000-шы жылдардан бастап Қазақстанда нарықтық реформалардың жүргізілуіне, пайдалы қазбаларды өндірудің ұлғаюына және тікелей шетелдік инвестициялардың елеулі ағынына байланысты әсерлі экономикалық өсім байқалды. Тұрақты экономикалық өсу республиканы орташа деңгейден жоғары табысы бар елге айналдырды, өмір сүру деңгейін пропорционалды түрде арттырды және кедейлікті қысқартты. Алайда, бұл прогрестің артында осал жерлер мен елдің даму моделінің біркелкілігі жасырын жатыр.

Сурет 1 – 2024 жылғы қаңтар-наурыздағы ЖІӨ құрылымы, %

Ескертпе: Авторлармен [3] дереккөз негізінде құрастырылған.

Экономикалық өсудің баяулауы, өсіп келе жатқан теңсіздік, сондай-ақ әлсіз институттар өсудің ресурстық және мемлекеттік моделінің кемшіліктерін көрсетеді және Қазақстанның «орташа табыстың тұзағына» түсіп қалу қаупін арттырады.

Соңғы мәліметтерге сәйкес, Қазақстаннан экспорт 2024 жылғы сәуірде 7,087 млрд АҚШ долларын құрады, бұл өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 262 млн АҚШ долларына артық. Сәуірдің импорты да 5,047 млрд АҚШ долларына жетіп, өсуді көрсетті, бұл өткен жылмен салыстырғанда 64 млн АҚШ долларына өсті. Осы кезеңдегі ең үлкен импорт 2023 жылдың желтоқсанында байқалды және 6,429 млрд АҚШ долларын құрады.

Қазақстан экспортының құрылымында ең көп үлесін минералды өнімдер құрайды – бұл тау-кен өнеркәсібінің өнімдері, энергия тасымалдаушылар және т.б., соңғы деректер бойынша олар 16,794 млрд АҚШ долларына сатылды. Екінші орында бағалы емес металдар мен олардан жасалған бұйымдар тұр, олар 3,021 млрд АҚШ долларына сатылды, тізімдегі үшінші орында 1,393 млрд АҚШ доллары бар химия өнеркәсібінің өнімдері тұр.

Мұнай, газ және металдарға әлемдік бағалардың күрт өсуі Қазақстан экспортына пайдалы әсер етті, бұл сауда балансының жақсаруына және 2023 жылдың бірінші жартыжылдығында ағымдағы операциялар шотының оң сальдосының ұлғаюына әкелді (6,6 млрд доллар 2022 жылдың сол кезеңіндегі тапшылығымен салыстырғанда 2,8 млрд доллар).

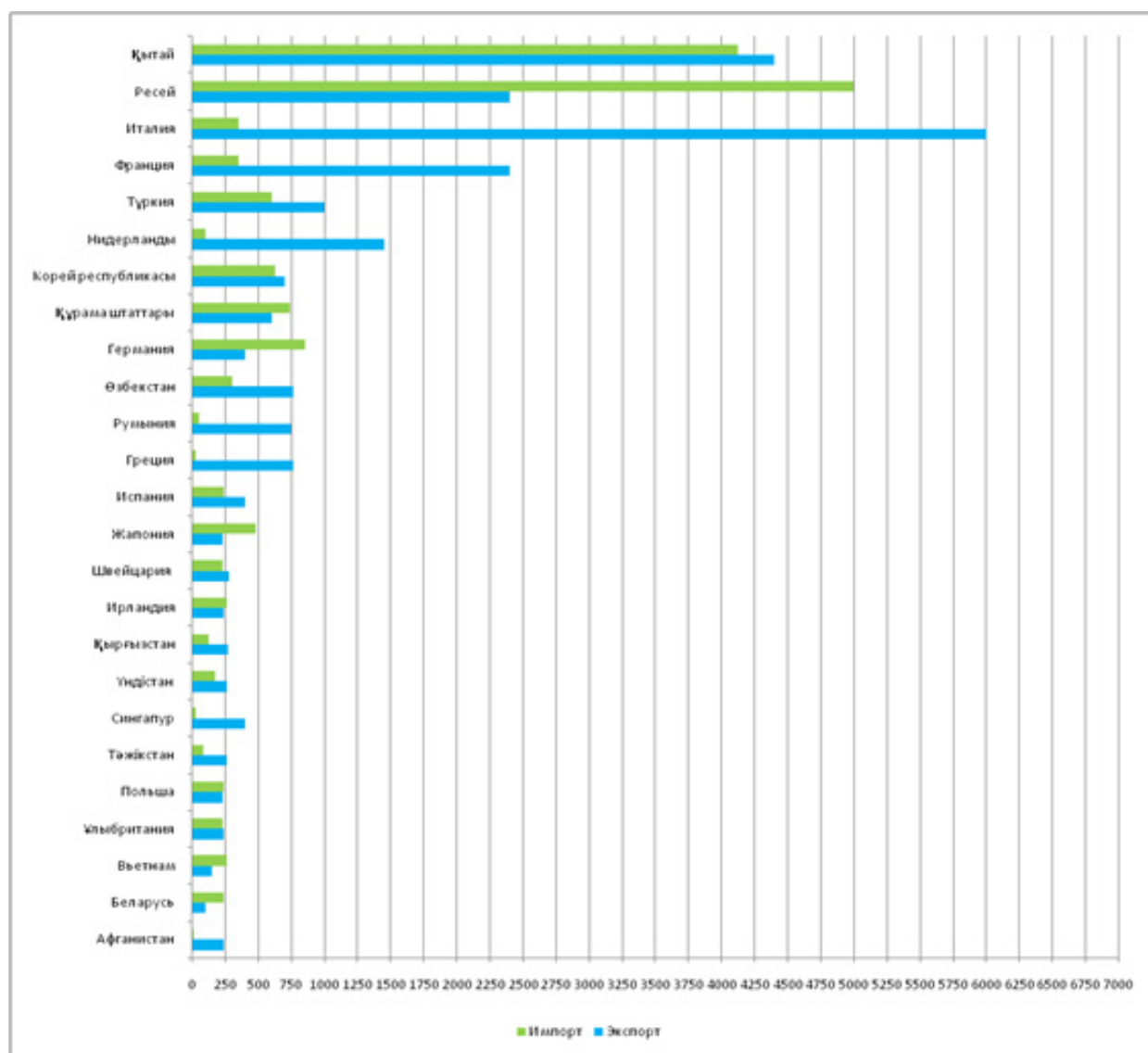
«Каспий Құбыр Консорциумы-Р» (КҚК) Новороссийск терминалындағы бірнеше рет болған үзілістерге қарамастан, 2022 жылдың бірінші жартыжылдығында еліміздегі мұнай экспортының көлемі 24,8 млрд долларға (өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 85% өсті) жетті. Мұнай бағасының өсуі мұнай экспортының құн көлемінің өсуінің негізгі факторына айналды, нақты көлемі де 10%-ға артты. Еуропалық Одақ (Нидерланды және Италия) Қазақстан мұнайының негізгі экспорттық нарығы болып қала берсе, ал Қытай, Оңтүстік Корея және Сингапур оның физикалық көлемдегі сатып алуын екі еседен астамға арттырды.

Бірінші жартыжылдықта экспорттың жалпы көлемі 42,2 млрд долларды құрады. Бұл 2015 жылдың ең жоғары деңгейі болатын. Нәтижесінде 2023 ж. Қазақстан экономикасының өсуі жеделдеді, өйткені экспорттан түскен ауқымды кірістер жоғары мемлекеттік шығыстарды қаржыландырды: ағымдағы жылдың қаңтар-шілдесінде ЖІӨ 3,6%-ға өсті, 2021 жылдың осы кезеңінде қол жеткізілген деңгейден 2,2%-ға асып түсті [11].

Қарастырылып отырған кезеңде өнеркәсіп 3,5%-ға өсті, бұл ішінара мемлекеттік импортты алмастыру бағдарламасының арқасында өндірістің 5,8%-ға өсуіне ықпал етті. Мұнай экспорттаушы елдер ұйымымен және басқа да ірі мұнай өндірушілермен (ОПЕК+) келісілген өндірісті кеңейтуге арналған квоталарға сәйкес мұнай мен газды өндірудің 1,2%-

ға өсуі салдарынан пайдалы қазбаларды өндіру 1,9%-ға ұлғайды. Тұрғын үй құрылысы мен инфрақұрылымды қолдаудың мемлекеттік бағдарламаларының арқасында құрылыстағы өсім 9,2% деңгейінде жоғары болып қалды. Мал шаруашылығы өнімдерін өндіруді ұлғайту арқылы ауыл шаруашылығы 1,4%-ға артты. Көрсетілген қызметтер бір жыл бұрынғы 1,4%-бен салыстырғанда 2,1%-ға өсті, өйткені COVID-19 және карантиндік шараларға байланысты саяхат шектеулерін алып тастау сауда мен көлік қызметтерінің көлемін 6,2%-ға арттырды, жолаушылар ағыны 19,1%-ға өсті. Вакцинацияның жалғасып келе жатқан ілгерілеуі және науқастар санының азаюы Қазақстанға COVID-19-ға байланысты енгізілген әлеуметтік қашықтық пен карантин шектеулерін біртіндеп алып тастауға мүмкіндік берді. 2022 жылдың маусымында үкімет Қазақстанға келетін саяхатшылар үшін вакцинация мәртебесін тексеруге және растауға қойылатын талаптарды жойды.

Қазақстанға импорт әлі күнге дейін жабдықтарды, машиналар мен механизмдерді, электро-техникалық жабдықтарды қамтиды, олар 4,221 млрд АҚШ долларына әкелінді. Тізімде екінші орында жер үсті көлігі, басқа көлік жабдықтары мен ұшу аппараттары бар, олар 2,652 млрд долларға әкелінді. Үшінші орында 1,928 млрд АҚШ доллары көлеміндегі химия өнеркәсібінің өнімдері тұр. Ел үкіметі ішкі өндірісті ынталандыру және импортқа тәуелділікті азайту, оның ішінде өнеркәсіптік аймақтар мен технопарктерді дамыту арқылы шаралар қабылдайды.

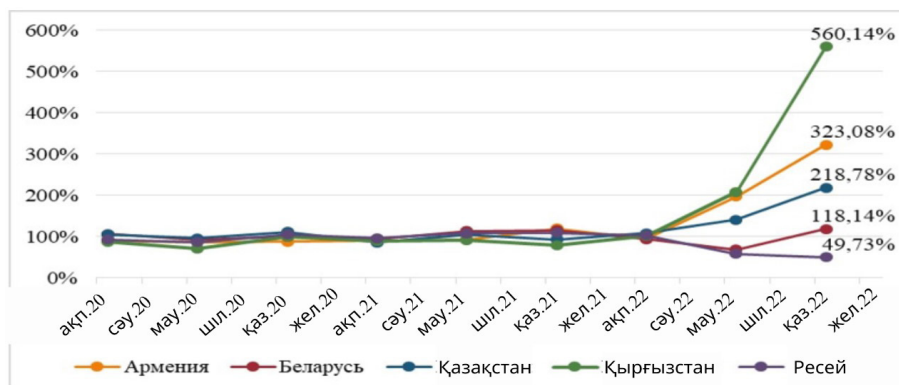

Сурет 2 – 2024 жылғы мамыр–2024 жылғы сәуір айларында Қазақстанның елдер бойынша импорты мен экспорты

Ескертпе: KazDATA дереккөзінен алынды.

2024 ж. Қазақстанның сауда әріптестері елдерінің рейтингіне елеулі түзетулер енгізді. Осылайша, экспорт көрсеткіші 4,471 млрд доллар және импорт көрсеткіші 4,335 млрд АҚШ доллары болатын Қытай бірінші орынды иеленді. Екінші орында Ресей тұр, бұл ретте импорт бойынша ең үлкен көрсеткіштер 4,997 млрд АҚШ долларын құрайды. Үшінші орында Италия тұр, бұл елге экспорт барлық елдердің ішіндегі ең үлкені және 6,014 млрд АҚШ долларын құрайтыны маңызды. Көлемі бойынша төртінші серіктес Франция болып табылады, оның экспорты 1,411 млрд доллар және импорты 0,382 млрд АҚШ долларын құрайды [9].

Өз кезегінде Армения, Қазақстан және Қырғызстан батыс елдерінен импортты ұлғайтты. ЕО мен Ұлыбритания экспортының өсу қарқынын талдау (1-сурет), жоғарыда аталған елдерге экспорттың 2022 ж. (Қырғызстанда 560,14%-ға дейін) Ресейге экспорттың айтарлықтай төмендеуімен (49,73%) айтарлықтай өсуі анықталды.

Сурет 3 – ЕО және Ұлыбритания елдерінің ЕАЭО-ға қатысушы елдерге экспорты өсімінің серпіні, 2017–2019 жж. кезеңіндегі орташа айлық мәні = 100, (%)

Ескертпе: Дереккөз UN Comtrade Database деректері негізінде авторлармен құрастырылған.

Абсолюттік мәнде 2022 жылдың 10 айында импорттың ең көп тиісті өсімі Қазақстанда байқалады – 2,59 млрд (2-кесте).

Кесте 1 – ЕО және Ұлыбритания елдерінен ЕЭК-ке қатысушы елдерге экспорттың серпіні (млн)

	2017–2021 жж. орташа мән	2022 ж.	Абсолютті өсім
Армения	744,5	1 475,5	731
Беларусь	6 524,3	5 353,7	-1 170,6
Қазақстан	5 732,6	8 321,8	2 589
Қырғызстан	273,8	761,1	487,3
Ресей	84 628,4	54 368,8	-30 259,6

Ескертпе: Дереккөз UN Comtrade Database деректері негізінде авторлармен құрастырылған.

2024 ж. Қазақстанның банк секторы елдегі қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз етіп, экономикалық дамуды қолдауда маңызды рөл атқаруын жалғастыруда. Қаржы жүйесін нығайту және банк жүйесіне деген сенімді арттыру бағытында жүзеге асырылып жатқан реформалар несиелеу көлемін ұлғайтуға, сондай-ақ халық пен кәсіпкерлік субъектілері үшін қаржылық қызметтерге қолжетімділікті кеңейтуге мүмкіндік беруде.

2024 жылдың қаңтар-шілде айларында Қазақстан экономикасына бағытталған кредиттердің жалпы көлемі 253,533 млрд теңгені құрады. Бұл көрсеткіш 2023 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 44%-ға жоғары. Кредит беру серпіні бизнес-сектор, соның ішінде шағын және орта кәсіпкерлік субъектілері үшін қаржыландырудың жандануын, сондай-ақ тұтынушылық

несиелеудің өсуін байқатады. Бұл жағдай халықтың сатып алу қабілетінің артуымен және банк өнімдері мен қызметтерінің кеңеюімен байланысты болуы мүмкін.

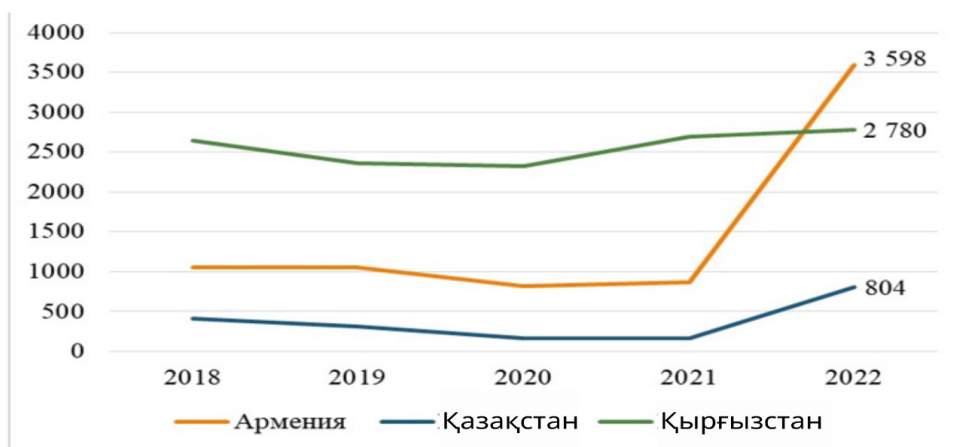
2024 жылдың алғашқы айларында пайыздық мөлшерлемелер бірнеше рет төмендегенімен, шілде айында 14,75% деңгейінде тұрақтады. Бұл көрсеткіш банк секторына айтарлықтай кері әсер етпегенін көрсетеді. Келесі кестеде көрсетілгендей, 2024 жылдың айлары ішінде Ослонның негізгі капиталына банктер тарапынан берілген несиелер көлемі шілде айында ең жоғары деңгейге – 73,83 млрд теңгеге жетті.

Кесте 2 – 2024 жылғы айлар бойынша банктердің негізгі капиталға кредиттері, мың теңге

	Қаңтар 2024	Ақпан 2024	Наурыз 2024	Сәуір 2024	Мамыр 2024	Шілде 2024	Барлығы
Банк несиелері	2303209	60603897	25614527	34128043	57049033	73834296	253533005
Шетелдік банктердің несиелері		6029837	8876441	3361207	25694660	35620160	79582305
Ескертпе: Авторлармен [9] дереккөз негізінде құрастырылған.							

Қазақстандық банктерде санкциялар қойылған елдерден жаңа клиенттердің тұрақты ағыны байқалады. Ресейге қатысты наурыз айындағы санкцияларға байланысты Ресей банктерінің (Сбербанк және Альфа-Банк) еншілес компаниялары елде валюталық операцияларды жүргізуде қиындықтарға тап болды және ақырында өздерінің еншілес компанияларын жергілікті банктерге сатты. Қазақстандық және ресейлік компаниялар арасындағы төлемдердегі кедергілер толығымен жойылды, бизнес ұлттық валютадағы төлемдерге көшті.

Релокация ресейліктердің қаражатын тағайындалған елдердің банктеріне аудару процесіне байланысты қабылдаушы елдердің экономикасына айтарлықтай әсер етті. 2022 ж. Арменияға трансшекаралық аударымдардың өсуі 2021 жылға қарағанда 315%, Қазақстанда – 399%-ты құрады (4-сурет).

Сурет 4 – Жеке тұлғалардың Ресейден Арменияға, Қазақстанға, Қырғызстанға 2018–2022 жж. трансшекаралық аударымдарының көлемі (млн)

Ескертпе: Авторлар Армения, Қазақстан, Қырғызстан Ұлттық банктерінің ресми сайттарының деректері негізінде құрастырған.

2022 жылдың алғашқы жеті айындағы орташа инфляция бір жыл бұрынғы кезеңдегі 7,5%-дан 12,3%-ға дейін жеделдеді, бұл азық-түлік бағасының 16,0%-ға, басқа тауарлар – 11,2%-ға және қызметтер – 8,4%-ға өсуін көрсетеді. Инфляцияны тежеу үшін билік ақша-несие саясатын қатаңдатып, негізгі азық-түлікке шекті бағаларды енгізді, сонымен қатар жанармай

мен коммуналдық бағалардың өсуін шектеді. Шілде айында Орталық банк негізгі пайыздық мөлшерлемені жылдық 14,5%-ға дейін көтерді, ағымдағы жылдағы төртінші рет өсуі. Алайда, директивалық мөлшерлеменің инфляцияға әсері мемлекет субсидиялайтын несиелік бағдарламалар мен циклдік фискалдық саясаттың басым болуына байланысты шектеулі болып қала береді.

Әлеуметтік толқулардан кейін ағымдағы жылдың қаңтар айында Қазақстан Үкіметі ЖІӨ-нің 3%-на бағаланатын бюджеттік қолдау шараларын енгізді, олар ішінара Қазақстан Республикасының Ұлттық қорынан қосымша алып қою есебінен қаржыландырылатын болады. Бұл шараларға әлеуметтік бағдарламалар, жергілікті өзін-өзі басқару трансферттері, инфрақұрылым мен азық-түлік қауіпсіздігіне бағытталған жобалар шығындарының артуы кіреді.

Қазақстандағы Инфляция баяулайды: 2024 жылғы мамыр мен маусымда айлық инфляция 0,6%, сәуірде 0,4%-ды құрады. Жыл соңындағы төмендеу болжамы 12–15%.

Инфляцияның төмендеуі Ұлттық Банктің ақша-кредит саясатының шараларымен және азық-түлік ұсынысының өсуімен байланысты.

Айтарлықтай жоғары кірістер 2022 жылдың бірінші жартыжылдығында мемлекеттік бюджет тапшылығын күрт қысқартты, дегенмен оның шығындары 2021 жылдың осы кезеңімен салыстырғанда 19,5%-ға жоғары болды. Мемлекеттік қорғаныс шығындары – 38,9%-ға, білім беру – 28,7%-ға және қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіп – 22,0%-ға өсті. Сәуір айында мемлекеттік бюджеттің 2022 жылға жоспарланған шығындары жұмыспен қамту, тұрғын үй және инфрақұрылым, ауыл шаруашылығы және өндіріс бағдарламаларын қолдау және инфляцияны ескере отырып жалақы мен зейнетақыны индексстеу үшін 16,7%-ға ұлғайтылды. Қосымша шығыстарды қаржыландыру жоспарланған бюджеттің төрттен бір бөлігін қаржыландыратын Қазақстан Республикасының Ұлттық қорынан берілетін трансферттер есебінен жүзеге асырылады. 2022 жылдың алғашқы алты айында экономикалық қызмет көрсеткіштері жақсарған сайын салық түсімдері 46,8%-ға, корпоративтік салықтар 68,8%-ға, қосылған құн салығы 44,8%-ға және жеке табыс салығы 38,1%-ға өсті. Мұнайға экспорттық баж алымдарының екі еселенуі және салық демалысы мен салықтан босату мерзімінің аяқталуы да кірісті едәуір арттырды.

1. Халықаралық санкциялар және олардың ЕАЭО елдеріне әсері

ЕАЭО-ның жекелеген мүшелеріне, әсіресе Ресей мен Беларуське салынған халықаралық санкциялар бүкіл одақтың экономикасына айтарлықтай әсер етеді. Қазақстан ЕАЭО-ның бір бөлігі бола отырып, осы шектеулердің ықпалын сезінеді:

- ♦ логистикалық тізбектер мен сыртқы сауда байланыстарын бұзу;
- ♦ қаржылық тұрақтылықтың және халықаралық капиталдың қолжетімділігінің төмендеуі;
- ♦ инфляциялық қысымның өсуі және инвестициялық климаттың өзгеруі.

2. Санкциялық қысым жағдайында Қазақстан экономикасын мемлекеттік реттеу

Санкциялардың салдарын жеңілдету үшін Қазақстан Үкіметі бірқатар шаралар қабылдайды, соның ішінде:

1) сыртқы экономикалық байланыстарды әртараптандыру – Қытаймен, Орта Азия елдерімен, Түркиямен және араб мемлекеттерімен ынтымақтастықты жандандыру;

2) ұлттық бизнесті қолдау-отандық өндірушілер үшін субсидиялау және салықтық жеңілдіктер;

3) ұлттық төлем жүйесін дамыту-халықаралық қаржы тетіктеріне тәуелділікті азайту;

4) инвестициялық ынталандыру-арнайы экономикалық аймақтар және бизнес үшін жеңілдікті жағдайлар арқылы шетелдік инвесторларды тарту.

3) Қазақстанның экономикалық саясатының келешегі мен сын-қатерлері.

Ағымдағы шараларға қарамастан, Қазақстан бірқатар сын-қатерлерге тап болады:

- ♦ дәстүрлі тауарларды экспорттаудың шектеулі мүмкіндіктері;
- ♦ батыс елдері тарапынан санкцияларды айналып өту тұрғысынан бақылауды күшейту;
- ♦ тұрақты дамудың ұзақ мерзімді стратегияларын іздеу қажеттілігі.

Елдегі экономикалық өсудің болашағы үшін бірнеше тәуекелдер бар. Украинадағы қақтығыс Каспий құбыр консорциумының жабылуына әкелуі мүмкін, ол қазақстандық мұнай экспортының шамамен 80%-ын құрайды, бұл айтарлықтай экономикалық және бюджеттік шығындарға әкеледі. Инфляциялық қысым табыс деңгейін одан әрі төмендетіп, әлеуметтік

шиеленісті күшейтуі мүмкін. Жаһандық қаржы жағдайларын қатаңдату тәуекелдерді күшейтуі, ТШИ ағынын қысқартуы және теңгенің айырбас бағамына қысым көрсетуі мүмкін.

Дүниежүзілік банктің талдауы бойынша, Қазақстандағы экономикалық өсім 2022 ж. 3%-ға дейін баяулады, өйткені елдегі экономикалық белсенділікке күтілгеннен төмен мұнай өндірісі, жоғары инфляция және ақша-несие саясатының қатаюы әсер етті, бұл тұтыну шығындары мен жеке сектордың қарыз алуын шектеді. 2023 жылғы инфляция деңгейі орташа болғанымен, мақсатты диапазоннан жоғары, сондықтан ақша-несие саясатын қатаңдатуы қажет етуі мүмкін болып қалады [6].

2023 және 2024 жылдары ұлттық ЖІӨ өсімі тиісінше 3,5%-дан және 4,0%-ға дейін жеделдетіледі, бұған «теңіз» жобасын кеңейту нәтижесінде түсетін мұнайдың қосымша көлемі ықпал ететін болады. Бұл болжам КҚК құбыры арқылы шикі мұнайды жөнелту бұзылмайды деген болжамға негізделген.

Инфляция төмендеген сайын тұтыну шығындары артады деп күтілуде, ал экспорт Қытай мен Еуроаймақтың сұранысының әлсіреуіне байланысты өсуді баяулатады. Ағымдағы операциялардың балансы 2023 және 2024 жылдар ішінде қалпына келеді, өйткені шикізат бағалары тұрақталып, импорттық капитал мен тұтыну тауарларына сұраныс артады. Экономикалық өсуді жеделдету және инфляцияны төмендету нәтижесінде кедейлік деңгейі 2023–2024 жж. төмендей береді.

Үкімет бюджет шығыстарын пандемияға дейінгі деңгейге дейін қысқартуды жоспарлап отыр, бұл ретте салық жинауды арттыру және кеден жүйесіндегі парақорлықты болдырмау жөніндегі күш-жігер салық түсімдерінің ұлғаюына әкеледі деп күтілуде. Осылайша, 2023 ж. бюджет тапшылығын ағымдағы жылғы 2,6%-дан ЖІӨ-нің 2,2%-на дейін қысқарту көзделіп отыр.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеулердің нәтижелері халықаралық санкциялардың Қазақстан экономикасына көпқырлы әсер ететінін көрсетті. Мемлекеттік реттеу шаралары ұлттық экономиканың тұрақтылығын сақтауда маңызды рөл атқаруда, алайда Қазақстан үшін экономикалық әртараптандыру және жаңа нарықтарға бейімделу ұзақ мерзімді стратегия ретінде қарастырылуы тиіс. ЕАЭО елдерімен интеграциялық процестерді қайта қарастыру және санкцияланған нарықтардан тәуелділікті азайту Қазақстан экономикасының болашақта орнықты дамуына ықпал етеді.

ЕЭО елдерінде енгізілген халықаралық санкциялар Қазақстанның экономикасы мен мемлекеттік реттеуіне айтарлықтай әсер етеді. Сын-қатерлерге жауап ретінде Қазақстан импортты алмастыруды, сыртқы байланыстарды әртараптандыруды және қаржылық бақылауды нығайтуды қамтитын бейімделу саясатын жүргізеді. Болашақта ел тұрақты экономикалық дамуды сақтау үшін ұлттық экономикалық мүдделерді халықаралық міндеттемелермен теңестіруі керек.

Ресейге қатысты қолданыстағы санкциялық режим жағдайында Еуразиялық интеграциялық процестердің трансформациясы жүріп жатқаны анықталды, оның барысында Ресейдің ЕАЭО бойынша әріптестері жаңа мүмкіндіктер алуға (Беларусь үшін бұл – Ресеймен өнеркәсіптік кооперацияны дамыту және Армения, Қазақстан, Қырғызстан үшін жаңа инвестициялар ағыны – параллельді импортты жүзеге асырудың, ресейлік бизнесті қайта құрудың және Ресейден мамандарды орналастырудың артықшылықтары), бірақ сонымен бірге олар түбегейлі жаңа қиындықтарға тап болады («қайталама санкциялар» қаупі, қайта құру және қайта құру процестерінің теріс салдары).

Мәселен, Ресейдің «құлап жатқан» импортты алмастыру қажеттілігі одаққа қатысушылар үшін өнеркәсіптік өзін-өзі қамтамасыз етуді арттыру мақсатында технологиялық және сауда кооперациясын дамыту перспективаларын ашты. Сонымен қатар, Ресейдің ЕАЭО елдеріне өнеркәсіптің сезімтал өнімдерінің экспортын шектеу бөлігінде қарсы санкциялық шараларды енгізуі ортақ нарықтың жұмыс істеуіне кері әсерін тигізді.

Өз аумағы арқылы параллель импорт схемасы бойынша операцияларды жүзеге асыру мүмкіндігі ЕАЭО елдеріне бюджетке түсетін түсімдерді, мысалы, ҚҚС қосарланған төлеу есебінен ұлғайтуға мүмкіндік береді. Алайда, Батыс елдерінің шектеу режимін айналып өтуге ықпал еткені үшін «қайталама санкциялар» енгізу қаупі Ресейдің ЕАЭО-дағы элиталары мен серіктестерінің бизнесіне белгілі бір қауіп төндіреді.

Өз кезегінде Ресейден (ресейлік және шетелдік) одақ елдеріне компанияларды қайта құру салық түсімдерін арттырып, осы елдердегі инвестициялық ахуалды жақсартты. Ресейліктердің қоныс аударуы ақша аударымдары түрінде қабылдаушы елдерге капиталдың түсуімен қатар жүрді, бұл бір жағынан осы елдердің валюталарының нығаюына, екінші жағынан инфляцияның өсуіне әкелді. Сонымен қатар, релокация елдеріне жоғары білікті мамандардың келуі олардың еңбек нарығындағы бәсекелестіктің өсуіне себеп болды.

Осылайша, санкциялық қысым жағдайында Ресейдің ЕАЭО елдеріне экономикалық өсімінің экспорты орын алады деген қорытынды жасауға болады, алайда бұл үрдіс қысқа мерзімді сипатқа ие болуы және белгілі бір шығындармен бірге жүруі мүмкін. Осыған қарамастан, Ресей қабылдаған қадамдар (батыстық санкцияларға қарсы шаралар ретінде) ЕАЭО-ның басқа елдерінің экономикалық дамуына ықпал етуі мүмкін: баламалы сауда бағыттары мен көлік бағыттарын дамыту, сауда ағындарын бір-бірінің нарықтарына қайта бағдарлау (ЕАЭО елдері Ресейдің шикізаттық емес, энергетикалық емес тауарлар экспортының іске асырылмаған әлеуетінің 26,2%-ын құрайды), сондай-ақ технологиялық және өнеркәсіптік кооперация.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Токаев К.К. Казахстан не является «анти-Россией», но учитывает санкции. – 2022. URL: <https://rtvi.com/news/tokaev-kazakhstan-ne-yavlyaetsya-anti-rossiej-no-uchityvaet-sankczii/> (дата обращения: 29.09.2022)
- 2 Молдашев К. Влияние торговых санкций в отношении России на международную торговлю товарами Казахстана // Евразийский журнал экономических и деловых исследований. – 2023. – № 4(67). – С. 38–48. <https://doi.org/10.47703/ejeb.v67i4.321>
- 3 Санкциялардың Қазақстан экономикасына әсері. – 2024. URL: <https://inbusiness.kz/kz/last/sankciyalardyn-kazakstan-ekonomikasyna-aseri/> (өтініш берілген күн: 04.01.2024)
- 4 Арутюнов А. ЕС отключил от SWIFT «Сбер», МКБ и РСХБ: что это значит. 2022. URL: <https://www.forbes.ru/finansy/464803-es-gotovitsa-otklucit-ot-swift-sber-i-dva-drugih-krupnyh-banka-eto-znachit/> (дата обращения: 14.06.2022)
- 5 Червинский О. Казахстанская нефть пытается лавировать. – 2022. URL: https://ratel.kz/outlook/kazhstanskaja_neft_pytaetsja_lavirovat/ (дата обращения: 05.06.2022)
- 6 Ресей банкі: банктерге өтімділікті қамтамасыз ету ұсынылды. – 2022. URL: https://cbr.ru/press/pr/?file=28022022_094500/ (өтініш берілген күні: 26.06.2022)
- 7 Қазақстанның 2022 жылғы 1 сәуірдегі халықаралық инвестициялық ұстанымы. URL: <https://www.nationalbank.kz/ru/news/mezhdunarodnaya-investicionnaya-poziziya/> (өтініш берілген күн: 01.04.2022)
- 8 Мақимбай Б. Ресейге АҚШ салған санкция Қазақстанға әсер ете ме? – 2017. URL: <https://abai.kz/post/57567/> (өтініш берілген күн: 15.08.2017)
- 9 Аралбай Р. Экономика Казахстана – 2024: цифры, анализ, прогнозы. – 2024. URL: <https://marketingcenter.kz/20/economy-kazakhstan.html#production/> (дата обращения: 21.08.2024)
- 10 Қазақстандағы және басқа елдердегі инфляция. – 2022. URL: <http://ranking.kz/ru/a/reviews/inflyaciya-v-rk-i-drugih-stranah-maj-2022/> (өтініш берілген күн: 05.05.2022)
- 11 Индустрия және сауда министрлігінің мәліметінше, Ресей Қазақстанның негізгі сауда серіктесіне айналды. – 2022. URL: <https://ru.sputnik.kz/20220302/tovarooborot-mezhdu-kazakhstanom-i-rossiej-uvelichilsya-na-34-23221163.html/> (өтініш берілген күн: 02.03.2022)
- 12 Нацбанк повысил базовую ставку до 14 процентов. – 2022. URL: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/natsbank-povyisil-bazovuyu-stavku-do-14-protentov-467237/ (дата обращения: 25.04.2022)
- 13 Simon Sh. The spillover effects of Western sanctions, in Kazakhstan. 2024. URL: <https://www.opendemocracy.net/en/odr/spillover-effects-of-western-sanctions-in-kazakhstan/> (accessed: 27.08.2024)

14 Перцева С.Ю., Аминджонова Ф.А., Бакиева С.С. Оценка влияния санкций запада на формирование бюджета России в условиях глобализационных процессов // Экономика России в современных условиях. – 2022. – № 10(89). – С. 62–63. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-vliyaniya-sanktsiy-zapada-na-formirovanie-byudzheta-rossii-v-usloviyah-globalizatsionnyh-protsessov> DOI:10.24412/2071-6435-2023-1-27-55.

15 Алихани С., Хоминич И.П. Влияние экономических санкций на экономику страны // Экономика: проблемы, решения и перспективы. – 2021. – № 5. – С. 93–100. URL: <https://doi.org/10.26425/1816-4277-2021-5-93-100>.

REFERENCES

1 Tokaev K.K. (2022) Kazakhstan ne javljaetsja «anti-Rossiej», no uchityvaet sankcii. URL: <https://rtvi.com/news/tokaev-kazakhstan-ne-yavlyaetsya-anti-rossiej-no-uchityvaet-sankczii/> (data obrashhenija: 29.09.2022). (In Russian).

2 Moldashev K. (2023) Vlijanie torgovyh sankcij v otnoshenii Rossii na mezhdunarodnuju torgovlju tovarami Kazahstana // Evrazijskij zhurnal jekonomicheskikh i delovyh issledovanij. No. 4(67). P. 38–48. <https://doi.org/10.47703/ejeb.v67i4.321>. (In Russian).

3 Sanksialardyñ Qazaqstan ekonomikasyna äseri. 2024. URL: <https://inbusiness.kz/kz/last/sankciyalardyn-kazakhstan-ekonomikasyna-aseri/> (ötiniş berilgen kün: 04.01.2024). (In Kazakh).

4 Arutjunov A. ES otkljuchil ot SWIFT «Sber», MKB i RSHB: chto jeto znachit. 2022. URL: <https://www.forbes.ru/finansy/464803-es-gotovitsa-otklucit-ot-swift-sber-i-dva-drugih-krupnyh-banka-cto-eto-znachit/> (data obrashhenija: 14.06.2022). (In Russian).

5 Chervinskij O. Kazahstanskaja neft' pytaetsja lavirovat'. 2022. URL: https://ratel.kz/outlook/kazahstanskaja_neft_pytaetsja_lavirovat/ (data obrashhenija: 05.06.2022). (In Russian).

6 Resei bankı: bankterge ötimdikti qamtamasyz etu üsynyldy. 2022. URL: https://cbr.ru/press/pr/?file=28022022_094500/ (ötiniş berilgen kün: 26.06.2022)

7 Qazaqstannyñ 2022 jylğy 1 säuirdegi halyqaralyq investisialyq üstanymy. URL: <https://www.nationalbank.kz/ru/news/mezhdunarodnaya-investicionnaya-poziciya/> (ötiniş berilgen kün: 01.04.2022). (In Kazakh).

8 Makimбай B. (2017) Reseige AQŞ salğan sanksia Qazaqstanğa äser ete me? . URL: <https://abai.kz/post/57567/> (ötiniş berilgen kün: 15.08.2017). (In Kazakh).

9 Aralбай R. Jekonomika Kazahstana – 2024: cifry, analiz, prognozy. 2024. URL: <https://marketingcenter.kz/20/economy-kazakhstan.html#production/> (data obrashhenija: 21.08.2024). (In Russian).

10 Qazaqstandağy jäne basqa elderdegi infläsia. 2022. URL: <http://ranking.kz/ru/a/reviews/inflyaciya-vrk-i-drugih-stranah-maj-2022/> (ötiniş berilgen kün: 05.05.2022). (In Kazakh).

11 İndustria jäne sauda ministrліginiñ мәліметінше, Resei Qazaqstannyñ negizgi sauda seriktesime ainaldy. 2022. URL: <https://ru.sputnik.kz/20220302/tovarooborot-mezhdu-kazahstanom-i-rossiey-uvelichilsyna-34-23221163.html/> (ötiniş berilgen kün: 02.03.2022). (In Kazakh).

12 Nacbank povysil bazovuju stavku do 14 procentov. 2022. URL: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/natsbank-povyisil-bazovuyu-stavku-do-14-protsentov-467237/ (data obrashhenija: 25.04.2022). (In Russian).

13 Simon Sh. The spillover effects of Western sanctions, in Kazakhstan. 2024. URL: <https://www.opendemocracy.net/en/odr/spillover-effects-of-western-sanctions-in-kazakhstan/> (accessed: 27.08.2024). (In English).

14 Perceva S.Ju., Aminzhonova F.A., Bakieva S.S. (2022) Ocenka vlijaniya sankcij zapada na formirovanie bjudzheta Rossii v uslovijah globalizacionnyh processov // Jekonomika Rossii v sovremennyh uslovijah. No. 10(89). P. 62–63. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-vliyaniya-sanktsiy-zapada-na-formirovanie-byudzheta-rossii-v-usloviyah-globalizatsionnyh-protsessov> DOI:10.24412/2071-6435-2023-1-27-55. (In Russian).

15 Alihani S., Hominich I.P. (2021) Vlijanie jekonomicheskikh sankcij na jekonomiku strany // Jekonomika: problemy, reshenija i perspektivy. No. 5. P. 93–100. URL: <https://doi.org/10.26425/1816-4277-2021-5-93-100>. (In Russian).

КУРМАШ А.Ш.,¹

докторант.

e-mail: kurmash.askar@mail.ru

ORCID ID: 0009-0006-1271-706X

БЕКЕТОВА К.Н.,*¹

к.э.н, ассоциированный профессор.

*e-mail: kamar82@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-5094-9140

ФИЛИМОНОВ В.,²

профессор.

e-mail: y.filimonau@surrey.ac.uk

ORCID ID: 000-0001-7353-5696

МЕРГАЛИЕВА Л.И.,³

д.э.н, профессор.

e-mail: merlil@ya.ru

ORCID ID: 0000-0001-6753-1533

¹Кызылординский университет

г. Кызылорда, Казахстан

²Университет Surrey,

г. Суррей, Великобритания

³Западно-Казахстанский университет

имени М. Утемисова,

г. Уральск, Казахстан

МЕХАНИЗМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА: МЕЖДУНАРОДНЫЕ САНКЦИИ, ВВЕДЕННЫЕ В СТРАНАХ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА

Аннотация

Применение международных санкций относится к наиболее сложным и важным вопросам современных международных отношений. Широко признается необходимость совершенствования планирования, применения и осуществления международных санкций, вводимых Советом Безопасности. Это связано с рядом серьезных проблем, возникающих в процессе реализации санкционных режимов, наличие которых является основной причиной критики их эффективности. Среди наиболее важных – материальный ущерб, наносимый санкционным режимом третьим государствам в результате причинения сопутствующего вреда мирным жителям страны, не являющимся официально объявленным объектом санкций («гуманитарный аспект»), и разрыва экономических связей с государством, на которое направлены санкции. Важность этих проблем проявляется в их намерении «свести к минимуму негативные последствия санкций, введенных Организацией Объединенных Наций для невинных групп, обеспечить постоянный пересмотр режимов таких санкций и избежать неблагоприятных последствий для третьих стран» в Декларации тысячелетия Организации Объединенных Наций. Актуальность исследования определяется также сохранением тенденции постоянного расширения перечня причин применения санкций отдельными государствами и международными организациями за последнее десятилетие. Сохраняется вероятность дальнейшего санкционного противостояния между Западом и Российской Федерацией. Кроме того, ни одно государство не может считать себя защищенным от воздействия этого процесса. Республика Казахстан, имеющая тесные политические, торговые, экономические связи с Российской Федерацией, остро ощущала влияние санкционного противостояния Европейского Союза и Соединенных Штатов Америки, с одной стороны, и Российской Федерации, с другой. На наш взгляд, важными являются вопросы влияния санкций на экономику стран, традиционно имеющих тесные связи с Российской Федерацией. По мнению большинства экспертов в области внешней политики, санкции против России негативно влияют на экономику всех стран Содружества Независимых Государств, включая Республику Казахстан.

Ключевые слова: международные санкции, импорт продукции, экономические издержки, государства, социально-экономическая динамика, государственное регулирование, экономика.

KURMASH A.S.,¹

PhD student.

e-mail: kurmash.askar@mail.ru

ORCID ID: 0009-0006-1271-706X

BEKETOVA K.N.,*¹

c.e.s., associate professor.

*e-mail: kamar82@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-5094-9140

FILIMONOV V.,²

professor.

e-mail: y.filimonau@surrey.ac.uk

ORCID ID: 0000-0001- 7353-5696

MERGALIYEVA L.I.,³

d.e.s., professor.

e-mail: merlil@ya.ru

ORCID ID: 0000-0001-6753-1533

¹Korkyt Ata Kyzylorda University,

Kyzylorda, Kazakhstan

²Surrey University,

Surrey, United Kingdom.

³M.Utemisov West Kazakhstan University,

Uralsk, Kazakhstan

MECHANISMS OF STATE REGULATION OF KAZAKHSTAN ECONOMY: INTERNATIONAL SANCTIONS IMPOSED IN THE COUNTRIES OF THE EURASIAN ECONOMIC UNION

Abstract

The application of international sanctions is one of the most difficult and important issues of modern international relations. There is widespread recognition of the need to improve the planning, application and implementation of international sanctions imposed by the Security Council. Among the most important are the material damage caused by the sanctions regime to third States as a result of collateral damage to civilians of the country who are not officially declared the object of sanctions (the "humanitarian aspect"), and the severance of economic ties with the State targeted by the sanctions. The importance of these issues is reflected in their intention "to minimize the negative effects of sanctions imposed by the United Nations on innocent groups, to ensure the continuous review of such sanctions regimes and to avoid adverse consequences for third countries" in the United Nations Millennium Declaration. The relevance of the study is also determined by the continuing trend of a constant expansion of the list of reasons for the application of sanctions by individual States and international organizations over the past decade. The possibility of further sanctions confrontation between the West and the Russian Federation remains. In addition, no state can consider itself immune from the impact of this process. The Republic of Kazakhstan, which has close political, trade and economic ties with the Russian Federation, has keenly felt the impact of the sanctions confrontation between the European Union and the United States of America, on the one hand, and the Russian Federation, on the other. In our opinion, the issues of the impact of sanctions on the economies of countries that traditionally have close ties with the Russian Federation are important. In the opinion of most foreign policy experts, sanctions against Russia have a negative impact on the economy of all countries of the Commonwealth of Independent States, including the Republic of Kazakhstan.

Keywords: international sanctions, product imports, economic costs, states, socio-economic dynamics, state regulation, economy.

Мақаланың редакцияға түскен күні: 13.01.2025